

**ԱՐՏԱՑՈՒՄ, ԹԵ՞ ՊԱՏՐԱՆՔ: ՕՆԼԱՅՆ ԵՎ ՕՖԼԱՅՆ
ԻՆՔՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՓՈԽՉԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ
ՄԻՋԱՆՁԱՅԻՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ**

ԱՐՄԱՆ ԴԱՐԱԳՈՒԼՅԱՆ

Թվային դարաշրջանում օնլայն և օֆլայն ինքնությունների փոխհարաբերության խնդիրը դարձել է միջանձնային հաղորդակցության հետազոտությունների կարևոր թեմաներից մեկը: Ժամանակակից տեղեկատվական տեխնոլոգիաները սոցիալական փոխազդեցությունների և հաղորդակցության նոր հնարավորություններ են տալիս մարդու սոցիալականացման բնատուր հակումներն առարկայացնելու համար: Սոցիալական մեդիա հարթակները և հեռավար կապի միջոցները փոխում են աշխատանքի, կրթության և ժամանցի մասին ավանդական ըմբռումները՝ ստեղծելով միջանձնային հարաբերությունների նոր՝ վիրտուալ մոդել: Մարդիկ գնալով ավելի շատ ժամանակ են անցկացնում թվային աշխարհներում և այնտեղ իրենց ներկայացնելու համար ստեղծում են իրենց թվային կերպարները: Արդյունքում, ժամանակակից մարդը սկսում է միաժամանակ ապրել երկու աշխարհներում՝ ֆիզիկական (օֆլայն) և թվային (օնլայն): Սույն հոդվածում քննարկվում է այն հիմնահարցը, թե ինչ է իրենից ներկայացնում օնլայն ինքնությունը, ինչպես է այն հարաբերվում ֆիզիկական կյանքում դրսևորվող օֆլայն ինքնության հետ, և վերջապես՝ ինչ հեռանկարներ և խնդիրներ է ձևավորում օնլայն-օֆլայն երկատվածությունը միջանձնային հարաբերությունների համատեքստում: Հատուկ ուշադրության է արժանացել այն հիմնախնդիրների վերլուծությանը, որոնք կարող են առաջանալ ֆիզիկական կյանքի տարբեր հատվածներ թվային կյանքով փոխարինելիս, ներկայացված են խնդրահարույց իրավիճակների խորքային պատճառները, ուրվագծված են այն նոր հնարավորությունները, որոնք կարող է ընձեռել թվային տեխնոլոգիաների խելամիտ օգտագործումը:

Բանալի բառեր – *տեղեկատվական հասարակություն, սոցիալական ցանցեր, թվային աշխարհ, օնլայն ինքնություն, միջանձնային հաղորդակցություն, վիրտուալ մարդ*

Մարդը սոցիալական էակ է և, անկախ մշակույթից, անհատակա-նությունից կամ խառնվածքից, ունի սոցիալական փոխազդեցությունների և հաղորդակցվելու բնածին ցանկություն: Ժամանակակից տեղեկատվական աշխարհում այս ցանկությունն առարկայանալու նոր եղանակներ է ստանում՝ հանձին համացանցի, սոցիալական ցանցերի և վերջիններիս հետ եկած հաղորդակցության թվային համակարգերի, որոնք հասանելի են հասարակության լայն շերտերին: Այսօր շատ երկրներում

համացանցը և մասնավորապես սոցիալական մեդիա հարթակները ծառայում են որպես հաղորդակցության և տեղեկատվության ստացման ու տարածման հիմնական գործիքներ: Վիճակագրական տվյալների համաձայն՝ ներկայումս ամբողջ աշխարհում համացանցից օգտվողների թիվն արդեն հատում է 5 միլիարդը: Միայն Facebook սոցիալական ցանցի ակտիվ օգտատերերի թիվը գրեթե 3 միլիարդ է: ՀՀ-ում էլ թվայնացման բարձր միտումները տեսանելի են. 2023 թ. հունվարի դրությամբ՝ երկրի բնակչության 78,6%-ը կամ 2,18 միլիոն մարդ օգտվում է համացանցից, ընդ որում մեր բնակչությունն ամենից շատ օգտվում է հենց սոցիալական մեդիա հարթակներից՝ Facebook, Youtube, Instagram¹:

2019 թվականից, երբ COVID 19-ի ի հայտ գալով ամենուր սկսեցին կիրառվել զանազան սահմանափակումներ, և մարդիկ անցան լոք-դաունի ռեժիմի, թվային տեխնոլոգիաների և վիրտուալ պլատֆորմների օգտագործումը որակական նոր աճ ապրեց: Ավելին, համաճարակը որոշ ոլորտների համար թվային տեխնոլոգիաների և վիրտուալ հարթակների կիրառումը դարձրեց պարտադիր: Հեռավար աշխատանքի, կրթության և ժամանցի մասին նոր ըմբռնումները ստեղծեցին միջանձնային հարաբերությունների նոր «վիրտուալ մոդել», որն իր հերթին սկսեց վերափոխել հաղորդակցության մասին նախկինում եղած ընկալումները: Նոր մոտեցումները սկսեցին վերաիմաստավորել մարդու պատկերացումները արտաքին աշխարհում իր տեղի ու դերի մասին, երբ պարզվեց, որ հնարավոր են սոցիալական փոխազդեցությունները բազմաթիվ ոլորտներում՝ չլքելով սեփական տան հարմարավետության պայմանները:

Այսօր՝ COVID 19-ից հետո էլ, տեղեկատվական և հաղորդակցական տեխնոլոգիաների քովիդյան ինտեգրացիան պահպանվում է: Արդի թվային համակարգերը շարունակում են ուղղակիորեն ազդել մարդու առօրյայի վրա՝ որոշելով նրա աշխատանքի, կյանքի, հանգստի, ապրելու և նույնիսկ մտածողության կերպը:

Թվային հեղափոխությունը մեծապես ազդում է նաև մեր կապի և հաղորդակցման ավանդական ուղիների վրա: Սոցիալական մեդիա հարթակները, հաղորդագրությունների հավելվածները և տեսակոնֆերանսի գործիքները անհատներին միմյանց են կապում՝ անտեսելով աշխարհագրական սահմանները: Ժամանակակից մարդն այժմ ունի աշխարհի ցանկացած անկյուն տեսազանգեր կատարելու և ակնթարթային հաղորդագրություններ ուղարկելու անսահման հնարավորություն: Կայքերը, ինչպիսիք են Facebook-ը և X-ը (նախկին Twitter), տարածք են տրամադրում համախոհներին՝ փոխանակելու ամենատարբեր գաղափարներ:

¹ Statista Digital 2023: Armenia, <https://datareportal.com/reports/digital-2023-armenia> (հասանելի՝ 20.09.2023):

Այլոց հետ կապի մեջ գտնվելու նման արդիական հավելվածները փոփոխում են մարդու կյանքի համայնապատկերը՝ առաջարկելով վարքագծային նոր սկզբունքեր և մոտեցումներ: Այս նոր օրինաչափություններն ավելի ցայտուն են դառնում, քանի որ մարդիկ հետզհետե ավելի շատ ժամանակ են անցկացնում համացանցում և ցանցային սարքերում, քան միմյանց հետ: Շատ դիպուկ է նկատում Շ. Թարքը. «Ոչ շատ վաղուց մարդիկ զբոսնում էին գլուխները բարձր՝ նայելով ջրին, երկնքին, ավազին և միմյանց ողջունելով: Այսօր նրանք հաճախ քայլում են գլուխները կախ՝ ինչ-որ բան գրելով: Նույնիսկ երբ մարդիկ իրենց ընկերների, ծնողների և երեխաների հետ են, միևնույն է, յուրաքանչյուրը նայում է սեփական սարքին»²: Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների զարգացման արդի մակարդակը թույլ է տալիս եզրակացնել «կոճակային մշակույթի», «վիրտուալ հաղորդակցության» և առհասարակ նոր «վիրտուալ մարդու» առաջացման մասին, որի համար տեղեկատվական տեխնոլոգիաների միջոցով այլ մարդկանց հետ փոխգործակցությունը ոչ թե պարզապես իրավիճակի թելադրանք է, այլ միջանձնային հարաբերությունների նախընտրելի տարբերակ: Տեխնիկական միջոցների օգնությամբ ստեղծված մերօրյա վիրտուալությունը իր ընձեռած հաղորդակցական հնարավորությունների շնորհիվ դարձել է մեր առօրեականության որոշիչ տարրերից մեկը, քանի որ թույլ է տալիս իր տիրույթ տեղափոխել մեր «կուլեկտիվ խաղը»՝ նոր մակարդակում թելադրելով սեփական կանոնները³: Ժամանակակից մարդը հետզհետե իրեն ավելի հարմարավետ է զգում թվային այս նոր աշխարհներում գործելիս, և, վերջին հաշվով, նույնիսկ այն մարդկանց կյանքը, որոնք անմիջական շփում չունեն համակարգչի կամ բջջային հեռախոսի հետ, կախված է տեղեկատվական տեխնոլոգիաներից, քանի որ դրանք են ընկած հասարակական կյանքի կազմակերպման և կառավարման արդի համակարգերի հիմքում: Ուստի պնդումները, որ մենք այսօր գործ ունենք ոչ թե պարզապես տեխնոլոգիական նոր կարգի, այլ ավելի շուտ սոցիալական նոր իրականության հետ, միանգամայն հասկանալի են⁴:

Սոցիալական այս նոր իրականությունը մղում է առցանց «համայնքների» և միջանձնային հարաբերությունների նոր ձևերի առաջացման, որոնցում էլ խմորվում է այնպիսի ֆենոմեն, ինչպիսին է օնլայն՝ թվային ինքնությունը: Թվային աշխարհում ներկայանալի լինելու համար անհատները մշակում և ներկայացնում են իրենց «վիրտուալ

² **Turkle Sh.**, The Flight From Conversation, <https://www.nytimes.com/2012/04/22/opinion/sunday/the-flight-from-conversation.html> (հասանելի՝ 20.09.2023):

³ Տե՛ս **Яральян К.** Виртуальность как трансцендентная среда экзистирования // Բանբեր Երևանի համալսարանի. Փիլիսոփայություն, հոգեբանություն, 2016, № 2 (20), էջ 30:

⁴ Տե՛ս **Иноземцев В.** Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы, М., Логос, 2008, էջ 88:

կերպարները», որոնք ձևավորվում են սոցիալական մեդիա հարթակներում կատարվող տարատեսակ գրառումների և թվային բովանդակության միջոցով: Ընդլայնվում են նաև ինքնարտահայտման եղանակները՝ սեփական օնլայն ինքնությունը ձևավորելով ըստ իրենց ցանկության:

Այս գործընթացն իր հերթին առաջ է քաշում թվային աշխարհում ներկայացվող օնլայն ինքնության և ֆիզիկական աշխարհում դրսևորվող օֆլայն ինքնության⁵ միջև սահմանների և դրանցից բխող վարքագծերի փոխհարաբերության հիմնահարցը: Այդ համատեքստում առաջնային հարցերից մեկն այն է, թե որքանով են համահունչ մարդու օնլայն կերպարները օֆլայն «ես»-ի հետ. արդյո՞ք այն դերերը, որ մարդիկ որդեգրում են թվային տարածություններում, հարստացնում են «իրական կյանքում» նրանց ունեցած հարաբերությունները, թե՞ միգուցե բարդացնում և հակադրվում են դրանց: Այս հարցերին պատասխանելու համար նախ անհրաժեշտ է տարբերակել քննարկվող ինքնությունների հիմնական առանձնահատկությունները: Օֆլայն ինքնությունը բազմաշերտ կառույց է, որը զարգանում է աստիճանաբար, երկար ժամանակահատվածի ընթացքում՝ կրելով անհատի կյանքի սոցիալական և մշակութային համատեքստերի ազդեցությունը: Դա այն ընդհանրական արժեքների համախումբն է, որոնք ոչ միայն կատարում են մերձեցման ու նույնականացման, այլև նմանների ու մերձավորների միջև առանձին մարդու անկրկնելիության ձևավորման, այսինքն՝ ուրիշներից տարբեր լինելու և ինքն իրեն նույնական մնալու գործառույթ⁶: Օֆլայն ինքնությունը ձևավորվում է բազմաթիվ գործոնների ազդեցությամբ՝ վաղ տարիքում ընտանիքում սոցիալականացման փորձառությունից մինչև կյանքի ավելի հասուն փուլերում տեղի ունեցող գործընթացները: Ընտանիքը, կրթական հաստատությունները և սոցիալական շրջանակները նպաստում են մեր արժեքների, համոզմունքների և վարքագծի նորմերի ձևավորմանը, իսկ ավելի ուշ, մշակութային տարբեր ազդեցություններով պայմանավորված, այս ամենին ավելանում են մեր ինքնության այլ նրբերանգներ և՛՝ գենդերային դերեր, սոցիալական պարտականություններ, աշխարհայացքային հիմնադրույթներ և այլն: Այս տարաբնույթ ազդեցությունների միջոցով անհատները զարգացնում են բազմաշերտ մի ինքնություն, որն ընդհանուր առմամբ կայուն և հետևողական, բայց նայնպես փոփոխություններ ընդունող մի կառուցվածք է:

⁵ «Օֆլայն ինքնություն» արտահայտությունն իմաստ ունի միայն այն դեպքում, երբ ֆիզիկական աշխարհի հարաբերություններում ձևավորվող մարդու ինքնությունը համեմատում ենք վերջին տասնամյակների վիրտուալ տարածություններում մարդու ինքնաներկայացումն ապահովող թվային կառուցվածքների հետ:

⁶ Տե՛ս Է. **Հարությունյան**, Ազգային ինքնություն. «սերունդների աշխարհ» և «ժամանակակիցների աշխարհ» // Բանբեր Երևանի համալսարանի. Փիլիսոփայություն, Հոգեբանություն, 2019, № 2 (29), էջ 4:

Ի հակադրություն վերոնշյալի՝ օնլայն ինքնությունը շատ ավելի դիմամիկ և փոփոխական է: Այն ոչ թե կյանքում ձեռք բերված փորձառությունների բյուրեղացման և իմաստավորման արդյունք է, այլ ավելի շուտ ցանկալի «ես»-ի կերպարով ներկայանալու հնարավորություն: Թվային հարթակները, մասնավորապես սոցիալական ցանցերը, անհատներին առաջարկում են մի տարածք, որտեղ նրանք կարող են գիտակցաբար որոշել, թե ինչպես են ուրիշներն ընկալելու իրենց: Ընդ որում, սոցիալական մեդիայի իրականությունում մարդը սահմանափակված չէ մեկ եզակի ինքնությամբ: Կարելի է առանց ջանքերի որդեգրել բազմաթիվ, երբեմն իրար հետ անմիջական կապ չունեցող դերեր կամ կերպարներ: Օրինակ՝ կարելի է լինել ակտիվիստ, որը X-ում (նախկին Twitter) քարոզչություն է ծավալում սոցիալական տարբեր խնդիրների լուծման համար, փիլիսոփա, ով անձնական բլոգում ներկայացնում է խելամիտ մտորումներ, և կատակերգու, որը հումորային բովանդակություն է ստեղծում TikTok-ում: Միաժամանակ գոյություն ունեցող օնլայն տարբեր կերպարներից յուրաքանչյուրը բավարարում է սոցիալական կամ հոգեբանական կարիքների մի որոշակի խմբի և նոր շերտեր ավելացնում շրջապատի կողմից անհատի ընկալմանը:

Եթե միջանձնային օֆլայն հարաբերություններում մարդկանց՝ միմյանց վրա թողած տպավորությունները կախված են վերահսկելի և պատահական բազմաթիվ հանգամանքներից, հաճախ ձևավորվում են վայրկյանների ընթացքում և պահպանվում տարիներով, ապա թվային տարածքները մարդկանց տալիս են գործիքներ՝ պարբերաբար վերախմբագրելու իրենց օնլայն կերպարները: Օրինակ՝ սոցիալական մեդիա հարթակներում հնարավոր է գիտակցված ընտրել, թե անձնական որ լուսանկարները կարող են «կիսվել», ինչ է գրվելու օգտատիրոջ «Իմ մասին» բաժնում, և կյանքի որ իրադարձություններն են հրապարակվելու: Առցանց ինքնության ձևավորման ճկունությունը հատկապես ակնհայտ է այն դեպքերում, երբ մարդիկ գիտակցաբար ընտրում են, թե իրենց կյանքի հատկապես որ կողմերն են հանրությանը ցուցադրելու, օրինակ, իրենց ճանապարհորդությունները, ձեռքբերումները կամ սոցիալական հավաքությունները՝ միաժամանակ սահմանափակելով կամ ամբողջովին բաց թողնելով կյանքի մնացած՝ իրենց կարծիքով ոչ նախընտրելի կողմերը: Այս ամենի համատեքստում լուրջ հարց է առաջանում, թե արդյո՞ք ցանկալի «ես»-ի մասին անհատի պատկերացումները բխում են նրա խորքային նպատակներից և ձգտումներից: Կարծում ենք, որ այստեղ կան մտահոգության լրացուցիչ առիթներ, որովհետև ժամանակակից թվային աշխարհում հետևողականորեն տարածվող նորմերը, «օրինակելի» կյանքի մասին պատկերացումները և արժեհամակարգերը արդեն կանխադրում են վիրտուալ տիրույթում ներկայացվող ցանկալի «ես»-ի պատկերացումները: Ընդ որում, յուրաքանչյուր

նոր օգտատիրոջ անհատականությունը ենթարկելով ակտիվորեն քարոզվող կերպարներին՝ այդ նորմերը դառնում են էլ ավելի կարծրատիպային և պարտադրող:

Նման իրավիճակում օնլայն և օֆլայն «ես»-երի միջև բարդ փոխազդեցությունը հաճախ հանգեցնում է երկատվածության: Մի կողմից կարելի է մտածել, որ օնլայն ինքնությունների արհեստականորեն մշակված բնույթը հանգեցնում է որոշակի սոցիալական աններդաշնակության, երբ դիմացինի օնլայն և օֆլայն ընկալումների միջև առաջանում են բացեր, մյուս կողմից՝ կարելի է ենթադրել, որ այդ երկուսը կարող են գոյություն ունենալ որպես միմյանց փոխլրացնող ձևեր: Օրինակ՝ թվային տարածությունը կարող է փորձադաշտ ծառայել ինքնության այն դրսևորումների համար, որոնք մարդը կզգուշանա անմիջականորեն ցուցադրել իրական կյանքում: Օնլայն ինքնությունը կարող է նաև ծառայել որպես հարթակ «ես»-ի այն դրսևորումներն ուժեղացնելու համար, որոնք այլ կերպ իրական կյանքում կարող են և ընդգծված չդրսևորվել: Այս գործոնը ակտուալ կարող է լինել հատկապես ավանդապաշտական միտումներ ունեցող հասարակություններում, որտեղ առօրյա կյանքում ինքնաարտահայտվելու հնարավորությունները կանոնակարգված են տարբեր բնույթի հասարակական նորմերով, և առկա է որոշակի կաշկանդվածություն հասարակական նոր դերեր փորձարկելիս: Թեև այս թեմայով ՀՀ-ում չունենք հետազոտական ամբողջական տվյալներ, սակայն հողվածում արձարծվող հիմնախնդիրը երիտասարդության հետ քննարկելիս ումանք խոստովանել են, որ օնլայն կերպարներն իրենց օգնել են ընդհանուր առմամբ ավելի վստահ և ակտիվ կյանք վարել:

Գոյություն ունեն մի քանի գործոններ, որոնց շնորհիվ օնլայն կերպարը կարող է դրական ազդեցություն ունենալ անձի վրա: Այսպես, օնլայն ինքնության կառուցումը կարող է նպաստել ռեֆլեքսիայի, ինքնաճանաչման և ստեղծագործական գործընթացների ակտիվացմանը, քանի որ այն դեպքերում, երբ օնլայն կերպարը զանգվածային կադապարի պարզ վերարտադրություն չէ, անհատները գիտակցված կերպով սկսում են մտածել այն խնդրի շուրջ, թե ինչպես կուզենային ընկալվել ուրիշների կողմից: Տարբեր համայնքների և գաղափարների հետ առցանց շփումը կարող է նպաստել մարդու անձնային աճին, սեփական աշխարհայացքի ընդլայնմանը, համայնքային այս կամ այն հարցի շուրջ ջատագովության տարբեր խմբերում ներառվելուն, որոնք որոշակիորեն կարող են փոխել նաև մարդու վարքագիծը ցանցից դուրս: Սեփական ես-ի հետ փորձարկումները թվային աշխարհում թվում են նվազ ռիսկային, որովհետև ինչ-որ ոլորտում ձախողվելու դեպքում օգտատերը մտքում միշտ պահում է կոճակի մի սեղմումով համապատասխան վիրտուալ կյանքը ջնջելու հնարավորությունը:

Այսպիսով, օնլայն և օֆլայն ինքնությունները փոխազդում են միմյանց վրա՝ մի դեպքում հարստացնելով մարդու ներաշխարհը, մյուս դեպքում առաջացնելով կտրտվածություն և իրար հետ անմիջական կապ չունեցող բազմակի կյանքերով ապրելու իրավիճակ:

Օնլայն և օֆլայն կերպարների հնարավոր երկփեղկվածությունը կարող է առաջացնել հեռուն գնացող հետևանքներ նաև միջանձնային հաղորդակցության տեսանկյունից: Մի կողմից՝ սոցիալական ցանցերն առաջարկում են խմբի կողմից ընդունված լինելու և հավանություն ստանալու լայն հնարավորություններ՝ ցանցում «կիսվող» լուսանկարների, կարգավիճակի թարմացումների և հանրային գրույցների միջոցով, մյուս կողմից՝ այս հարթակները նաև վայրեր են, որտեղ կենսական խնդիրների ընկալումները լարվում և սրվում են՝ ծնելով միջանձնային հարաբերությունների լրիվ նոր մարտահրավերներ: Վերջիններիս շարքում նկատելի տեղ են զբաղեցնում թերընկալումը և էմպատիայի պակասը, այսպես կոչված՝ «համատեքստի փլուզումը» և անլիարժեքության աճը, որոնք էական ազդեցություն ունեն թե՛ օնլայն և թե՛ օֆլայն փոխազդեցությունների որակի և ամբողջականության ապահովման վրա:

Առցանց հաղորդակցություններում դիմացիին թերի ընկալելու ավելի մեծ հավանականությունը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ այստեղ բացակայում է դեմառդեմ շփումների բազմերանգությունը, որտեղ տոնայնությունը, ձայնի ելևէջումը, շարժումներ և դեմքի արտահայտությունը օգնում են ասելիքը դարձնելու ավելի արտահայտիչ և ընկալելի: Թվային հաղորդակցության մեջ նման ոչ վերբալ ազդանշանների բացակայությունը նեղացնում է հաղորդակցության կապուղին, նվազեցնում է շփման մեջ հետադարձ կապերը օգտագործելու հնարավորությունը և հաղորդագրությունների ավելի ազատ ու սուբյեկտիվ մեկնաբանման պատճառ դառնում: Նման իրավիճակում առաջացող թյուրըմբռումները հաճախ կարող են լարել միջանձնային հարաբերությունները: Ու թեև էմոջիները և «խոսակցության» տոնայնություն նշող որոշ սիմվոլներ նպատակ ունեն լրացնելու այդ բացը, այդուհանդերձ դրանք չեն կարող փոխարինել բոլոր այն նրբերանգային նշաններին, որոնք օգտագործվում են դեմառդեմ շփումներում: Ավելին, դրանց նշանակությունը կարող է տարբեր լինել տարբեր մշակույթներում և սոցիալական խմբերում, ինչն իր հերթին ավելացնում է դիմացիին թերի հասկանալու հավանականությունը:

Թվային դարաշրջանը, փոխակերպելով մեր հաղորդակցման ձևերը, լուրջ ազդեցություն է թողնում նաև մտերմության և կարեկցանքի զգացողությունների վրա: Թեպետ թվային կապերը կարող են ստեղծել զգացմունքային աջակցության որոշակի տպավորություն, սակայն իրական մտերմություն հաստատելու համար կան սահմանափակում-

ներ ֆիզիկական ներկայության և զգայական նշանների բացակայության պատճառով: Արդյունքում, հաղորդակցության ոչ վերբալ բաղադրիչների բացակայությունը օնլայն տիրույթում թուլացնում է էմպատիա ապրելու հնարավորությունը, որը հիմնված է ուրիշների զգացմունքները հասկանալու, նաև սեփականը արտահայտելու կարողության վրա⁷: Մա կարող է հետևողական ազդեցություն ունենալ օֆլայն հարաբերությունների վրա, քանի որ օնլայն տիրույթում էմպատիկ դրսևորումների նվազումը ի վերջո հանգեցնում է հուզական հետաճի (ատրոֆիա), որի դեպքում դեմատոդեմ խորը և իմաստալից հաղորդակցության համար անհրաժեշտ հմտությունները սկսում են աստիճանաբար խամրել: Մա կարող է առաջացնել մի արատավոր շրջան, որտեղ մարդիկ ինչքան շատ են օգտվում միջանձնային փոխազդեցությունների թվային միջոցներից, այնքան ավելի նվազում է իրական կյանքում ավելի խորությամբ իրար հետ շփվելու նրանց կարողությունը:

Թվային աշխարհում հաղորդակցության մյուս կարևոր խնդիրը համատեքստի փլուզումն է: Իրական կյանքում մենք սովորաբար հարմարեցնում ենք մեր վարքագիծը մեր շրջապատին՝ ընտանիք, ընկերներ, գործընկերներ և այլն: Օնլայն հարթակները բոլոր այս խմբերը հաճախ միավորում են մեկ լսարանում, ինչը հանգեցնում է հաղորդակցության «համատեքստի փլուզման»⁸: Երբ աշխատանքային ղեկավարը, մանկության ընկերները և նոր ծանոթները նույն առցանց լսարանի մաս են, շատ դժվար է որոշել, թե ինչպես պետք է մարդը ներկայացնի ինքն իրեն: Դա կարող է հանգեցնել սոցիալական դերերի շփոթության, որտեղ անհասկանալի են դառնում մասնագիտականի և անձնականի, հանրայինի և մասնավորի սահմանները: Համատեքստի փլուզումը կարող է նպաստել տեղեկատվական գերձանրաբեռնվածությանը, քանի որ անհատները սկսում են արձագանքել տարբեր կարծիքների և փորձառությունների շատ ավելի լայն շրջանակի, քան դա կլիներ նրանց իրական կյանքում: Ու թեև դա կարող է լինել կենսափորձը հարստացնող գործոն, բայցևայնպես այն կարող է նաև հանգեցնել տեղեկատվական պղպջակների, որտեղ հակադիր կարծիքները անտեսվում կամ մարգինալացվում են անհատի աշխարհայացքում՝ նվազեցնելով դրա ամբողջականությունը և համակարգայնությունը: Արդեն քննարկված՝ թվային հարթակներում այսօր ներկայացվող ցանկալի «ես»-ի կերպարը ևս յուրահատուկ տեղեկատվական պղպջակ է՝ հիմնված առավելապես սպառողական հասարակության արդի արժեհամակարգի վրա: Համապատասխանաբար՝ սոցիալական մեդիա

⁷ Տե՛ս **Small G., Vorgan G.**, *IBrain: Surviving the Technological Alteration of the Modern Mind*, Harper Collins e-books, 2008, էջ 117:

⁸ Տե՛ս **Marwick A., Boyd D.**, *I Tweet Honestly, I Tweet Passionately: Twitter Users, Context Collapse and the Imagined Audience*. *New Media & Society*, 2011, 13, էջ 115: <http://dx.doi.org/10.1177/1461444810365313>

հարթակներում մարդկանց կյանքը հաճախ ավելի դյուրիչ է, հուզիչ և հաջողակ: Մարդիկ այնտեղ անհամեմատ ավելի շատ գրառումներ են կատարում իրենց հաջողությունների, քան խնդիրների մասին: Խնամքով մշակված նման պատկերների հետ համեմատվելու մղումը գրեթե ինքնաբերական է, իսկ արդյունքում ձևավորվող անլիարժեքության զգացումը՝ չափազանց հավանական: Սա հաճախ ստեղծում է մշտական լարվածություն՝ կարգավորելու սեփական կյանքը՝ առցանց տիրույթի արտաքին «փայլին» համապատասխանությունն ապահովելու համար:

Հասարակական կյանքի այսպիսի «բեկումը» մարդկանց մղում է մտածելու, որ ուրիշներն ապրում են ընդհանուր առմամբ ավելի երջանիկ, ավելի հաջողակ կյանքով: Սեփական անձի հանրաճանաչությունը այլոց հավանումների, մեկնաբանությունների, հետևողների քանակական չափորոշիչներով գնահատելու մտեցումը ձևավորում է սոցիալական համեմատության նոր եզրեր⁹: Օգտատերը, իր ինքնագնահատականը նույնացնելով այդ ցուցանիշների հետ, ցածր համապատասխանության դեպքում է՛լ ավելի է խորացնում սեփական անլիարժեքության զգացումը, քանի որ սկսում է մտածել, որ չի համապատասխանում հաջողության ընդունված ցուցանիշներին: Օնլայն հարթակներում ներկայացվող այլոց իդեալականացված պատկերների և ապրելակերպի մշտական ազդեցությունը ժամանակի ընթացքում կարող է առհասարակ քայքայել մարդու ինքնագնահատականը:

Առցանց հարաբերությունների մակերեսայնությունը սրում է նաև միայնության և մեկուսացման զգացողությունները: 2018 թ. ԱՄՆ-ում կատարված ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ այն դեռահասները, ովքեր համեմատաբար երկար ժամանակ են անցկացնում սոցիալական մեդիա կայքերում, ավելի հաճախ են ունենում դեպրեսիայի ախտանշաններ, քան նրանք, որոնց էկրանային ժամանակը ավելի քիչ է (ըստ այս հետազոտության՝ սոցիալական մեդիային հատկացվող ժամանակը օրական 30 րոպեով սահմանափակելը նկատելիորեն լավացնում է մարդու ինքնազգացողությունը)¹⁰: Նման դեպրեսիայի առաջացումը հիմնականում պայմանավորված է անբավարարության զգացումով և հասակակիցներին չհամապատասխանելու վախով, ինչը հատկապես սուր է ընկալվում դեռահաս աղջիկների շրջանում: Այսօր ԱՄՆ-ում յուրաքանչյուր 5 դեռահաս աղջիկներից 3-ը ունեն տխրության երկարատև զգացողություններ¹¹:

⁹ Տե՛ս **Gara T.**, Why Our Online Persona Is Needier Than Our Real One. <https://www.wsj.com/articles/BL-234B-3249> (հասանելի՝ 20.09.2023):

¹⁰ Տե՛ս **Melissa G. Hunt, Rachel Marx, Courtney Lipson, Jordyn Young**, No more FOMO: limiting social media decreases loneliness and depression // *Journal of social and clinical psychology*, dec 2018, vol. 37, issue 10, էջ 751-768, <https://doi.org/10.1521/jscp.2018.37.10.751>

¹¹ Տե՛ս **Teen Girls Report Record Levels of Sadness, C.D.C. Finds**, <https://www.nytimes.com/2023/02/13/health/teen-girls-sadness-suicide-violence.html> (հասանելի՝ 20.09.2023):

Սոցիալական համեմատությունների և անլիարժեքության զգացողության հիմնախնդիրները նոր չեն, սակայն թվային դարաշրջանը դրանք ընդլայնել է աննախադեպ չափերով: Թարմացումների, ծանուցումների և հրավերների մշտական տարափր ստեղծում է նաև առցանց գործունեությունը բաց թողնելու վախ (FOMO – fear of missing out)¹²: Սա կարող է հանգեցնել թվային կապի մեջ մնալու ստիպողական անհրաժեշտության՝ ի հաշիվ երես առ երես հարաբերությունների կրճատման: Որոշ դեպքերում ուրիշներին համարժեք կյանք ունենալու ներքին ճնշումը կարող է հանգեցնել նույնիսկ ֆիզիկական առողջության հետ կապված այնպիսի խնդիրների, ինչպիսիք են անքնությունը և սնվելու խանգարումները: Ջարմանալի չէ, որ ի հակադրումն վերոնշյալ իրողությունների՝ ներկայումս ձևավորվում է մեկ այլ միտում. թվային տեխնոլոգիաներով գերհագեցած միջավայրում սկսել են վերաարժևորվել բացօթյա զբոսանքը, ընկերների հետ երես առ երես զրուցելը կամ բնության զրկում ժամանակ անցկացնելը: Ավելին, ֆեյսբուքի օգտահաշիվ չունենալը կամ բջջային ինտերնետի գործածումից ձեռնպահ մնալը դառնում են հպարտանալու առիթներ և կամային բարձր որակների նոր ցուցիչներ¹³:

Այսպիսով, միջանձնային հարաբերություններում ինքնության առցանց-օֆլայն փոխազդեցությունները պարուրված են բազմաթիվ նրբերանգներով: Ակնհայտ է մի բան, որ ներգրավվածության կանոնները այսօր հիմնովին փոխվել են, և դրանցում կողմնորոշվելը պահանջում է տեսական նոր հարացույցներ և թվային գրագիտության նոր ձևեր: Օրինակ, թեև այսօր (և հենց այս հոդվածում) այդքան քննարկվում է միջանձնային հարաբերություններում էմպատիայի պակասի հիմնախնդիրը, բայց որոշ դեպքերում ունենք նաև իրավիճակներ հակառակ արդյունքով. դեռահասների կողմից բջջային կապի օգտագործման հետազոտությունները ցույց են տալիս, որ փոքր խմբերի ներսում տեքստային հաղորդագրությունների քանակի ավելացումը նպաստում է ներխմբային համախմբվածության ուժեղացմանը¹⁴: Սա իր հերթին նշանակում է, որ օնլայն-օֆլայն աշխարհների տարանջատման մասին ժամանակակից պատկերացումները դեռևս իրենց ձևավորման փուլում են, և դրանք առավել ամբողջական դարձնելու համար հետևողական վերլուծությունների կարիքը ապագայում նկատելի է լինելու:

Ամեն դեպքում կարևոր է ամրագրել, որ օնլայն և օֆլայն ինքնութ-

¹² Տե՛ս **Jon D. Elhai, Jason C. Levine, Robert D. Dvorak, Brian J. Hall**, Fear of missing out, need for touch, anxiety and depression are related to problematic smartphone use, *Computers in Human Behavior*, Volume 63, 2016, էջ 510, <https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.05.079>.

¹³ Տե՛ս **Jurgenson N.**, The IRL Fetish, <https://thenewinquiry.com/the-irl-fetish/> (հասանելի՝ 20.09.2023):

¹⁴ Տե՛ս **Farman J.**, The Myth of the Disconnected Life, <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2012/02/the-myth-of-the-disconnected-life/252672/> (հասանելի՝ 20.09.2023):

յունների փոխազդեցությունը ժամանակակից միջանձնային հարաբերությունների ծայրամասային բաղադրիչ չէ: Ուսումնասիրելով այս փոխազդեցությունը՝ մենք կարող ենք ավելի հստակ պատկերացում կազմել, թե ինչպիսի նրբերանգներ են հաղորդում ժամանակակից սոցիալական ցանցերը միջանձնային հարաբերություններին: Այս ըմբռնումը կենսական նշանակություն ունի ոչ միայն անհատական բարեկեցության, այլև հասարակության համախմբվածության տեսանկյունից՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ թվային դարաշրջանը գնալով ավելի մեծ ազդեցություն է թողնում և թողնելու է մեր կյանքում: Վիրտուալ կյանքը արդեն իրողություն է, այն շատ բազմաշերտ է, և որևիցե փիլիսոփայական գնահատական ի գործու չէ այն չեղարկելու: Հետևաբար, տեսական վերլուծության կարևոր նպատակներից է բացահատել այն հնարավորությունները, որոնց շնորհիվ հնարավոր կլինի ուժեղացնել նոր տեխնոլոգիաների ընձեռած՝ անձի զարգացման հնարավորությունները՝ միաժամանակ հնարավորինս նվազեցնելով այս ոլորտում ապակառուցողական ռիսկերը և կողմնակի ազդեցությունները:

АРМАН КАРАГУЛЯН – *Отражение или мираж? Проблема соотношения онлайн и офлайн идентичностей в контексте межличностной коммуникации.* – Взаимосвязь между онлайн и офлайн идентичностями в современной цифровой эпохе является одним из ключевых в области исследования межличностной коммуникации. По мере быстрого развития современных технологий появляются новые, беспрецедентные пути социального взаимодействия, усиливая врожденное человеческое стремление к общению и социализации. Платформы социальных сетей, вместе с современными средствами дистанционного общения, меняют наши традиционные представления о работе, образовании и досуге. Эта трансформация вводит новую «виртуальную» модель межличностных отношений. Сегодня люди все больше погружаются в эти цифровые пространства, создавая уникальные онлайн-персоны для представления их виртуального «я». В результате люди теперь живут одновременно в двух параллельных мирах: реальном и цифровом. В этой статье рассматриваются тонкости онлайн идентичности, ее взаимодействие с нашей офлайн личностью. Статья изучает, как наши цифровые следы сочетаются или иногда расходятся с нашими реальными образами, новые вызовы и возможности современной динамики онлайн – офлайн идентичностей в контексте межличностных отношений. Кроме того, в данной работе предлагается системный обзор потенциальных проблем, возникающих при приоритете цифрового над реальным, а также освещаются возможные преимущества разумного использования цифровых технологий.

Ключевые слова: *информационное общество, социальные сети, цифровой мир, онлайн идентичность, межличностное общение, виртуальный человек*

ARMAN GHARAGULYAN – *Reflection or Mirage? The Problem of the Relationship between Online and Offline Identities in the Context of Interpersonal Communication.* – The relationship between online and offline identities in modern digital era is a pivotal in the realm of interpersonal communication research. As modern technology rapidly evolves, it brings forth unprecedented avenues for social interactions, amplifying inherent human need to connect and socialize. Social media platforms, along

with modern remote communication tools, are reshaping our conventional notions of work, education, and leisure. This transformation introduces a contemporary "virtual" framework for interpersonal relations. Nowadays individuals increasingly immerse themselves in these digital realms, crafting unique online personas to represent their virtual selves. Consequently, people now navigate two parallel universes: the tangible and the digital. This article delves into the nuances of online identity, its interplay with our real-world persona. It examines how our digital footprints mesh with, or at times diverge from, our real-world personas and the emerging challenges and opportunities of this online-offline dynamic within interpersonal relationships. Moreover, the piece offers a comprehensive review of potential issues stemming from prioritizing the digital over the physical, while also highlighting the possible advantages that prudent digital technology usage can bring.

Key words: *information Society, Social Networks, Digital World, Online Identity, Interpersonal Communication, Virtual Man*